
***Paralizator elektryczny w służbach ochrony bezpieczeństwa
i porządku publicznego – zwyczajny czy nadzwyczajny
środek przymusu bezpośredniego?***

Przymus państwowy jest nieodłącznym elementem funkcjonowania każdego państwa. Nasilenie oraz intensywność przymusu są związane z rodzajem sprawowanych w danym państwie rządów. W państwach demokratycznych przyjmuje formy najłagodniejsze, przeciwnie do ustrojów totalitarnych. Władza stanowi system stosunków społecznych zachodzących pomiędzy podmiotami oraz polega na możliwościach zastosowania przymusu o trwałym charakterze w celu zmuszania do określonych zachowań swoich obywateli. Ogólnie ujmując przymus wyraża się w katalogu legalnych środków stosowanych przez państwo dla szeroko pojętego zapewniania przestrzegania prawa.

Możliwość stosowania katalogu środków przymusu bezpośredniego oraz broni palnej przez uprawnione podmioty odgrywa ważną rolę w życiu społecznym. Dążenia jednostek koncentrują się m.in. wokół potrzeb oraz oczekiwań, które związane są z ochroną bezpieczeństwa i porządku publicznego. Do ich zapewniania powołane zostały wyspecjalizowane organy oraz instytucje. Jednocześnie stosowanie środków przymusu bezpośredniego i broni palnej budzi wiele kontrowersji i obaw przed nadmiernie rozbudowanymi uprawnieniami służb, a także licznymi nadużyciami w tejże materii. W demokratycznym państwie na wolnościowy status jednostki ma wpływ wiele aktów prawnych, począwszy od konstytucji, aktów prawa międzynarodowego, poprzez akty ustawowej rangi, po akty wykonawcze. Zawarcie doniosłych gwarancji poszanowania praw człowieka w najwyższym akcie prawa – konstytucji oraz możliwość ograniczenia wolności i praw w ustawach stanowi formalne zabezpieczenie wolnościowego statusu jednostki.

Jednym z elementarnych i wyjątkowo ważnych zadań współczesnej władzy jest zapewnianie szeroko pojętego pojęcia bezpieczeństwa oraz porządku publicznego. Zgodnie z art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zapewnia się wolności i prawa człowieka oraz bezpieczeństwo

obywateli¹. Zadania te realizują służby, które zgodnie z zawartą w art. 2 zasadą demokratycznego państwa prawnego oraz w art. 7 zasadą legalizmu, posiadają kompetencje oraz prawnie uregulowany zakres działań². Ograniczenia praw i wolności jednostek według doniosłej, konstytucyjnej gwarancji, którą ustrojodawca zawarł w art. 31 ust. 3, muszą zawierać podstawę w akcie prawnym o randze ustawowej. Nie ma co do tego wątpliwości, iż do legalnych naruszeń wolności oraz praw jednostki dochodzi w sytuacjach stosowania środków przymusu bezpośredniego oraz broni palnej przez uprawnione podmioty. Wyposażenie określonych w przepisach prawa uprawnionych w enumeratywny katalog środków oddziaływania jest niezbędne dla realizacji zadań państwa w zakresie ochrony szeroko pojętego bezpieczeństwa, które również stanowi wartość konstytucyjną obok wolności i praw, w tym wolności i nietykalności osobistej jednostki. Zanim ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej weszła w życie, w Polsce panował stan dezintegracji i sprzeczności w materii stosowania środków przymusu bezpośredniego przez uprawnione podmioty. W tym zakresie nie istniały odpowiednie gwarancje dla wolności i nietykalności osobistej jednostki. Materia ta bowiem była rozproszona w ponad trzydziestu aktach prawnych.

Podstawowym i najważniejszym prawem człowieka, które gwarantuje Konstytucja oraz liczne akty prawa międzynarodowego, jest prawo do życia. Zatem przy użyciu lub wykorzystaniu środków przymusu bezpośredniego i broni palnej przez uprawnione podmioty winna towarzyszyć myśl,

iż są to szczególne środki, o charakterze wyjątkowym i często ostateczne, a ich użycie przeważnie niesie za sobą daleko idące skutki w postaci uszczerbków na zdrowiu fizycznym oraz psychicznym, a także śmiertelności charakter niektórych z tych środków, przede wszystkim broni palnej, jak również niekiedy paralizatorów. Zgodnie z zasadami postępowanie przy stosowaniu środków przymusu podmiot powinien dążyć do minimalizacji skutków³. Stosując się do zasad etyki zawodowej uprawniony podmiot powinien wypełniać obowiązki z poszanowaniem dla godności ludzkiej, a także przestrzegać praw oraz wolności jednostek⁴. Zasady etyki zawodowej policjanta dodatkowo wyrażają nakazy działania oparte na „respektowaniu prawa każdego człowieka do życia” i „zakazie inicjowania, stosowania lub tolerowania tortur bądź niehumanitarnego lub

¹ Art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946).

² Art. 2 i art. 7, *ibidem*.

³ E. Wiszowaty, *Etyka Policji. Między prawem, moralnością i skutecznością*, Warszawa 2014, s. 187-189.

⁴ Zarządzenie nr 11 Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 20 marca 2003 r. w sprawie „zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy Straży Granicznej” (Dz. Urz. KGSG Nr 1, poz. 7); zarządzenie nr 90 Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego z dnia 8 października 2018 r. w sprawie „zasad etyki zawodowej funkcjonariusza ABW” (Dz. Urz. ABW z 2018 r., poz. 41); zarządzenie nr 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2003 r. w sprawie „zasad etyki zawodowej Policjanta” (Dz. Urz. KGP 2004 Nr 1, poz. 3).

poniżającego traktowania albo karania”⁵. Ważnym elementem przy podjęciu decyzji o użyciu broni palnej lub zastosowaniu środków przymusu bezpośredniego jest zasada nakazująca policjantowi, iż „powinien zachować szczególną rozwagę i stale mieć na uwadze charakter tych środków”⁶.

Podstawę prawną użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej stanowi ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, która weszła w życie dnia 5 czerwca 2013 roku⁷. Środkami przymusu bezpośredniego są „właściwości organizmu ludzkiego (siła fizyczna) lub przedmioty albo zwierzęta (jako istoty żywe), za pomocą których uprawniony funkcjonariusz publiczny wywiera na osobę presję (powoduje dolegliwość fizyczną i psychiczną) w celu uzyskania zachowania zgodnego z prawem lub obezwładnia niebezpieczne zwierzęta”⁸. Zgodnie z regulacjami zawartymi w poszczególnych ustawach statuujących podmioty powołane do ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, do użycia

lub wykorzystania przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej uprawnionych jest dziewiętnaście podmiotów spośród ogólnej grupy dwudziestu dwóch podmiotów stosujących środki przymusu bezpośredniego na podstawie ustawy. Zatem legalnie stosować paralizatory mogą funkcjonariusze: Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Ochrony Państwa, Służby Celno-Skarbowej, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, strażnicy Państwowej Straży Łowieckiej, Państwowej Straży Rybackiej, funkcjonariusze Policji, funkcjonariusze i żołnierze Służby Wywiadu Wojskowego oraz Służby Kontrwywiadu Wojskowego, strażnicy straży gminnych i miejskich, funkcjonariusze Straży Granicznej, strażnicy Straży Leśnej, funkcjonariusze Straży Marszałkowskiej, straży ochrony kolei, Straży Parku, żołnierze Żandarmerii Wojskowej lub wojskowych organów porządkowych, pracownicy ochrony oraz inspektorzy Inspekcji Transportu Drogowego⁹. Spośród zamkniętego

⁵ §4 „zasad etyki zawodowej Policjanta”.

⁶ §5, *ibidem*.

⁷ Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1834, z 2019 r. poz. 15).

⁸ L. Dyduch, R. Maciejczyk, *Wybrane..., op. cit.*, s. 10-11.

⁹ Art. 25 ust. 1 i art. 26 ust. 1 ustawy z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz o Agencji Wywiadu (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2387, 2245 i 2399, z 2019 r. poz. 53, 125), art. 37 ust. 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Służbie Ochrony Państwa (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 828), art. 139 ust. 1 ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 768, 730), art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2104, 2399, z 2019 r. poz. 53, 125), art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 13 października 1995 r. Prawo łowieckie (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2033, z 2019 r. poz. 125, 730, 897), art. 23 a ust. 1 ustawy z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybactwie śródlądowym (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1476, z 2019 r. poz. 125, 730), art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j. Dz. U. 2019 poz. 161, 125), art. 30 ust. 1 i art. 30a ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 687), art. 14 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 928, 2399, z 2019 r. poz. 125), art. 23 ust. 1 ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 147, 125, 235), art. 47 ust. 3 ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2129, 2161, z 2019 r. poz. 83, 125), art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 2018 r. o Straży Marszałkowskiej (Dz. U. z 2018 r. poz. 729, 1669, 2399, z 2019 r. poz. 125), art. 60 ust. 3 ustawy z dnia 28 marca 2003

katalogu podmiotów uprawnionych do stosowania środków przymusu bezpośredniego, możliwości użycia lub wykorzystania paralizatora pozbawieni zostali funkcjonariusze Służby Więziennej, członkowie służby porządkowej w zakresie bezpieczeństwa imprez masowych oraz pracownicy zakładów poprawczych, schronisk dla nieletnich, młodzieżowych ośrodków wychowawczych¹⁰. Rozdysponowanie uprawnień do stosowania przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej jest wyjątkowo szerokie i budzi wątpliwości przede wszystkim z uwagi na szczególny charakter środka przymusu, jakim jest paralizator.

Przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej, powszechnie zwane paralizatorami lub taserami, budzą wiele kontrowersji. Są to specyficzne urządzenia, które przy pomocy ładunku elektrycznego dezorientują czasowo system nerwowy osoby obezwładnianej. Ich działanie opiera się na stałych lub wystrzeliwanych elektrodach o wysokim napięciu przy jednoczesnym niskim natężeniu prądu¹¹. Paralizatory znajdują się w zamkniętym katalogu środków przymusu bezpośredniego stosowanych przez uprawnione, ściśle określone w ustawie podmioty. Zatem tasery są objęte tą samą regulacją, przesłankami, zasadami stosowania, co m.in. kajdanki czy pałki służbowe. W ustawie środkiem o charakterze wyjątkowym i ostatecznym, gdyż jego stosowanie jest związane z odrębną procedurą oraz innymi przesłankami dla możliwości użycia lub wykorzystania, jest wyłącznie broń palna. Natomiast przepisy ustawy z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji traktują paralizatory jako broń, jednakże nie broń palną, a rodzaj narzędzia, którego użycie może zagrażać życiu lub zdrowiu¹². Takie rozumowanie i kwalifikowanie taserów zbliża ich charakter do broni palnej, gdyż mogą stanowić środek śmiertelności i niebezpieczny. Jako broń ustawa o broni i amunicji kwalifikuje zresztą także miotacze gazu obezwładniającego, które ustawodawca w ustawie o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej potraktował tak samo, jak paralizatory. Należy podkreślić, iż zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy o broni i amunicji przez generalne pojęcie broni rozumie się broń palną w postaci broni bojowej, myśliwskiej, sportowej, gazowej, alarmowej i sygnałowej, broń pneumatyczną, miotacze gazu obezwładniającego oraz narzędzia i urządzenia, które mogą zagrażać

r. o transporcie kolejowym (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 710, 730), art. 109 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1614, 2244, 2340), art. 42 ust. 1 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 518, 730), art. 36 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2142, 2245), art. 57 ust. 1 ustawy z dnia 6 września 2001 r. o transporcie drogowym (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 58, 60, 125, 690, 730).

¹⁰ Art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1542, 1669, 2245, 2399, z 2019 r. poz. 125), art. 20 ust. 2 ustawy z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1870, z 2019 r. poz. 125), art. 95a §1 i §2 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 969).

¹¹ M. Sulikowski, G. Patrzek, T. Popczyński, *Wybrane techniczne środki przymusu bezpośredniego – paralizator elektryczny Taser X26*, Katowice 2011, s. 17.

¹² Art. 12 ust. 1 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej oraz art. 4 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 284).

życiu i zdrowiu m.in. broń biała, broń cięciwowa oraz przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej¹³. Legalną definicję broni palnej ustawodawca zawarł w art. 7 ustawy określając, iż „bronią palną jest każda przenośna broń lufowa, która miota, jest przeznaczona do miotania lub może być przystosowana do miotania jednego lub większej liczby pocisków lub substancji w wyniku działania materiału miotającego”¹⁴. Natomiast w art. 5 ust. 2 wymienione zostały istotne techniczne elementy broni palnej, w tym szkielet broni, baskila, lufa z komorą nabojową, zamek, komora zamkowa i bęben nabojowy¹⁵. Z powyższego wynika, iż zdecydowanie paralizator nie jest bronią palną, ale z uwagi na niebezpieczeństwo, które może nieść za sobą jego użycie, kwalifikuje się jako broń, co jednoznacznie przesądza o szczególnym charakterze tegoż środka. Niejasnym i niebezpiecznym zabiegiem jest zatem traktowanie przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej jako zwykłych środków przymusu i umieszczenie ich w jednym katalogu. Co więcej, angielska terminologia - *electric stun gun* – już w samym nazewnictwie traktuje paralizator jako broń, określając ją dosłownie jako „elektryczna broń do oszałamiania, ogłuszania”.

W odróżnieniu od pozostałych środków broń palną z samej istoty odróżnia nie tylko niebezpieczny charakter, lecz przede wszystkim śmiertelność właściwość. Konsekwencja śmierci lub trwałego uszkodzenia ciała, pogorszenia stanu zdrowia jest normalnym, zwykłym następstwem użycia broni palnej wobec człowieka. Przeciwnie do broni palnej, zastosowanie środków przymusu bezpośredniego nie pozostawia w ogóle śladu lub ślad znika po upływie czasu¹⁶. Nie do końca tak jest w przypadku paralizatorów, na co uwagę zwracają przede wszystkim Amnesty International oraz Rzecznik Praw Obywatelskich, o czym mowa w dalszej części tekstu. Broń palna stanowi więc najostrzejszy środek oddziaływania, poddany odrębnej regulacji w ustawie o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, co jest związane przede wszystkim z faktem, iż jej zastosowanie prowadzi do powstania skutków nieodwracalnych¹⁷. Jednocześnie należy podkreślić, że celem użycia broni palnej jest doprowadzenie do uzyskania zachowania zgodnego z prawem, m.in. obezwładnienie osoby stwarzającej niebezpieczeństwo, natomiast w żadnym wypadku celowe zabicie jej. Ustawa nie pozwala bowiem podmiotom uprawnionym do użycia broni palnej na uśmiercanie napastników. Śmierć może stanowić negatywny skutek użycia środka ostatecznego, jednakże zastosowaniu broni palnej nie może przyświecać tak okrutny cel, jak uśmiercenie czy znęcanie się nad osobą. Obezwładnienie stanowi jedynie oddanie strzału w ściśle określonej procedurze oraz okolicznościach enumeratywnie wyliczonych w ustawie. Celem takiego działania

¹³ Art. 4 ust. 1 ustawy o broni i amunicji.

¹⁴ Art. 7 ust. 1, *ibidem*; S. Maj, *Ustawa o broni i amunicji. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 63-65.

¹⁵ Art. 5 ust. 2 ustawy o broni i amunicji.

¹⁶ Z. T. Nowicki, *Ochrona osób i mienia, podstawy prawnoorganizacyjne*, Toruń 1999, s. 188.

¹⁷ S. Z. Bukowski, *Policja w systemie bezpieczeństwa państwa*, Słupsk 2013, s. 127-128.

powinno być pozbawienie napastnika fizycznej możliwości, a także woli dalszego, sprzecznego z prawem i zagrażającego dobrom innych osób postępowania¹⁸.

Problematyka prawnego kwalifikowania taserów oraz wyjątkowo szerokie uprawnienia do ich użycia lub wykorzystania przez polskie służby ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego była wielokrotnie poruszana przez podmioty prawa międzynarodowego, a także podmioty prawa krajowego, m.in. przez Amnesty International i Rzecznika Praw Obywatelskich¹⁹. Konsekwencje zastosowania paralizatora mogą być zbieżne ze skutkami użycia broni palnej, a zatem możliwość sięgnięcia po paralizator przez uprawniony podmiot powinna być traktowana przez ustawodawcę mniej pobłażliwie i ograniczona do minimum oraz obarczona przesłanką ostateczności, podobnie jak broń palna. Niezbędna jest pogłębiona dyskusja w przedmiotowej materii, która powinna uwzględniać głosy podmiotów stojących na straży wolności i praw człowieka oraz ekspertów w dziedzinie broni, a przede wszystkim dotyczyć rozważań możliwości umiejscowienia taserów poza katalogiem środków przymusu bezpośredniego i kwalifikowania ich podobnie do broni palnej, a więc jako środek szczególnego, ostatecznego oddziaływania.

Przyczynkiem do dyskusji nad celowością i bezpieczeństwem w stosowaniu elektrycznych paralizatorów stała się już w 2007 roku sprawa tragicznej śmierci Roberta Dziekańskiego. Polak został zaatakowany przez kanadyjskich policjantów paralizatorem, ponieważ według nich zachowywał się w sposób agresywny na lotnisku w Vancouver. Kilkukrotne rażenie taserem skutkowało śmiercią, poprzedzoną dużym cierpieniem, bólem, drgawkami, co uwidaczniają materiały z kamer umieszczonych na lotnisku. Według raportów Dziekański nie przejawiał zachowań, wobec których należało użyć tak drastycznego środka, jakim jest paralizator²⁰. Natomiast materiały publikowane przez Amnesty International wskazują, że w wyniku użycia przez służby paralizatora w samych Stanach Zjednoczonych, tylko w latach 2001-2006, zmarło 150 osób²¹. Inny raport Amnesty International podaje, iż od 2001 roku do lutego 2012 roku w Stanach

¹⁸ M. Podgórski, *Środki przymusu bezpośredniego i broń palna*, Piła 2007, s. 28.

¹⁹ M.in. wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 28 czerwca 2017 r. do Komendanta Głównego Policji w sprawie taserów (sygn. II.519.563.2017.PS); *Raport roczny Amnesty International 2014/15*, Londyn 2015, s. 113-114.

²⁰ "Ratunku! Policja!". Paralizująca prawda o paralizatorach, czyli jak policja kiepsko tłumaczy się z użycia tasera, dostęp: <https://natemat.pl/208619,ratunku-policja-paralizujaca-prawda-o-paralizatorach-czyli-jak-policja-fatalnie-tlumaczy-sie-z-uzycia-tasera>

²¹ USA: Renewed call for suspension as taser-related deaths pass 150 mark, dostęp: <http://web.archive.org/web/20080615004458/http://www.amnesty.org/en/library/asset/AMR51/039/2006/en/dom-AMR510392006en.html>

Zjednoczonych

w wyniku użycia taserów zmarło 500 osób²².

Liczne kontrowersje i obawy społeczne, a także zainteresowanie organów państwowych oraz mediów wywołała sprawa śmierci Igora Stachowiaka. Minęły 3 lata od tragicznej śmierci młodego mężczyzny wskutek kilkukrotnego rażenia paralizatorem na komisariacie policji. Rzecznik Praw Obywatelskich, który objął sprawę śmierci Stachowiaka swoim nadzorem, podkreślił, iż minęło „trzydzieści sześć miesięcy szansy, by resorty Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Sprawiedliwości, wyciągnęły z tej tragedii wnioski na przyszłość, tworząc spójny i funkcjonalny system skutecznej ochrony obywateli przed torturami. Niestety, ani przypadek Stachowiaka, który nie doczekał się jeszcze orzeczenia sądu, ani kolejne wyroki, które zapadły wobec funkcjonariuszy stosujących tortury, nie spowodowały pogłębionej refleksji, o którą zabiegam. Natomiast świadek zatrzymania Igora Stachowiaka, który nagrywał czynności policjantów - zatrzymany w wyniku akcji policyjnej - został oskarżony o naruszenie nietykalności osobistej w celu zmuszenia zatrzymujących go policjantów do odstąpienia od czynności służbowych. Akt oskarżenia przeciwko niemu wpłynął do sądu pod koniec ubiegłego roku”²³.

Paralizatory stanowią bardzo skuteczny środek obezwładniania i legalna możliwość ich użycia z pewnością przyczynia się do zmniejszonej częstotliwości stosowania broni palnej przez funkcjonariuszy. Jednakże posiadają niebezpieczny charakter i chociaż nie stanowią zdecydowanego zagrożenia dla zdrowych osób dorosłych, to w przypadku osłabienia, wyczerpania, chorób

czy odurzenia narkotykami poważne zagrożenie życia jest realne. Z danych zgromadzonych przez Amnesty International wynika, iż cykl użycia paralizatora nie może przekroczyć 5 sekund, gdyż po tym czasie znacząco wzrasta ryzyko powstania trwałych zmian w organizmie. Przeważająca liczba ofiar rażenia taserem ponosi śmierć na miejscu w konsekwencji zatrzymania akcji serca oraz oddychania. Ustalono, że część ofiar śmiertelnych uprzednio nie skarżyła się na żadne dolegliwości, aczkolwiek przeważnie w momencie zatrzymania i rażenia paralizatorem zastosowano wobec nich unieruchomienie i chwytty obezwładniające. Należy również zwrócić uwagę, że stosowanie paralizatorów wywołuje u ofiary bardzo silny ból, co w pewnych przypadkach zdecydowanie można zakwalifikować jako tortury²⁴.

²² Paralizatory zagrożeniem życia – Raport, dostęp: <https://amnesty.org.pl/paralizatory-zagro%C5%BCeniem-%C5%BCycia-raport/>

²³ Trzy lata po śmierci Igora Stachowiaka. Oświadczenie RPO, dostęp: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/trzy-lata-po-smierci-igora-stachowiaka-oswiadczenie-rpo>

²⁴ Paralizator to narzędzie śmiertelne. Trzeba zmienić dotyczące ich przepisy – kolejne wystąpienie RPO do Komendanta Głównego Policji w związku ze sprawą Igora Stachowiaka, dostęp:

W styczniu 2018 roku zapadł istotny wyrok przed sądem polskim, gdzie po raz pierwszy wykazano, iż rażenie osoby zatrzymanej przez funkcjonariusza paralizatorem stanowi tortury. Sprawa dotyczyła sytuacji znęcania się nad dwójką zatrzymanych mężczyzn w izbie wytrzeźwień przez funkcjonariuszy policji, wielokrotnego rażenia ich taserem m.in. w genitalia. Ustne uzasadnienie orzeczenia dobitnie podkreślało, iż użycie paralizatora w niewłaściwy sposób wypełniało definicję tortur, która została określona w Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania z 1984 roku²⁵. W sprawie z dnia 23 maja 2019 r. Kaniał przeciwko Polsce (skarga nr 37023/13) Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, iż funkcjonariusze policji użyli siły w stosunku do skarżącego po unieruchomieniu niepotrzebnie, a zastosowanie paralizatora nie było konieczne i niezbędne. Mając na uwadze doznane przez skarżącego obrażenia, Trybunał stwierdził, że w tym przypadku nastąpiło poddanie niehumanitarnemu, poniżającemu, okrutnemu traktowaniu, co narusza art. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 roku. „Na kanwie tego przypadku Europejski Komitet Przeciwko Torturom (CPT) zalecił po wizycie w Polsce w 2017 r. przypomnienie wszystkim policjantom instrukcji używania paralizatorów. Mogą być one stosowane wyłącznie w przypadku rzeczywistego i bezpośredniego zagrożenia dla życia lub ryzyka poważnych obrażeń. Sięgnięcie po nie wyłącznie po to, by dana osoba zastosowała się do polecenia, jest niedopuszczalne. Ich stosowanie powinno być dozwolone wyłącznie gdy łagodniejsze środki przymusu nie odniosły skutku lub są niepraktyczne, oraz jeżeli jedyną alternatywą jest użycie np. broni palnej²⁶.”

Złe traktowanie, w tym rażenie paralizatorem dla zadania bólu, posiada charakter umyślny i powoduje cierpienie oraz budzi negatywne uczucia. Regulacje zawarte w art. 40 Konstytucji cechuje zbieżność z międzynarodowymi postanowieniami²⁷. Wolność od tortur jest normą *ius cogens* prawa międzynarodowego, czyli posiada bezwzględny charakter i nie dopuszcza odstępstw. Zakaz tortur nie daje możliwości ingerowania w wolność oraz nietykalność cielesną jednostki w żadnych okolicznościach, stanowi przejaw charakteru absolutnego normy²⁸. Wolność od tortur

<https://www.rpo.gov.pl/pl/content/paralizator-narz%C4%99dzie-%C5%9Bmiertelne-trzeba-zmieni%C4%87-dotycz%C4%85ce-ich-przepisy-%E2%80%93-kolejne-wyst%C4%85pienie-rpo-do>

²⁵ Wyrok SR w Lublinie z dnia 30 stycznia 2018 r. (sygn. akt IV K 717/17) – „Ważny wyrok sądu: rażenie zatrzymanego paralizatorem to tortury”, dostęp: www.rpo.gov.pl/pl/content/wyrok-razenie-zatrzymanego-paralizatorem-to-tortury [data dostępu: 15.12.2018].

²⁶ Policjanci winni niehumanitarnego i poniżającego traktowania zatrzymanego. Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Kaniał przeciwko Polsce, dostęp: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/policjanci-winni-nieludzkiego-i-poni%C5%BCaj%C4%85cego-traktowania-zatrzymanego-wyrok-europejskiego-trybuna%C5%82u>

²⁷ K. Żarna, *Wolność od tortur, niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania*, [w:] *Prawa człowieka wybrane zagadnienia i problemy*, (red.) L. Koba, W. Waławczyk, Warszawa 2009, s. 198.

²⁸ *Leksykon ochrony praw człowieka – 100 podstawowych pojęć*, (red.) M. Balcerzak, S. Sykuna, Warszawa 2010, s. 481; J. Rzucidło, J. Węgrzyn, *Zakaz tortur – między uniwersalizmem*

jest nienaruszalna i nie może być zniesiona nawet w nadzwyczajnych sytuacjach, co wyraża się w art. 233 ust. 1 Konstytucji²⁹. Zgodnie z art. 40 Konstytucji, „nikt nie może być poddany torturom, ani okrutnemu, niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu”. Natomiast drugie zdanie wyraża zakaz stosowania kar cielesnych³⁰. Źródłem zakazu jest niezbywalna godność ludzka, która w sytuacji złego traktowania zostaje narażona na duży uszczerbek³¹. Definicji niewłaściwych zachowań, w tym przede wszystkim tortur, nie precyzuje Konstytucja, ani żaden inny polski akt prawny. Od 2015 roku Rzecznik Praw Obywatelskich apeluje o określenie legalnej definicji przestępstwa tortur w Kodeksie karnym³².

Pojęcie tortur posiada natomiast definicje w przepisach prawa międzynarodowego. Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanicznego lub poniżającego traktowania albo karania w art. 1 ust. 1 precyzuje, iż „określenie "tortury" oznacza każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Określenie to nie obejmuje bólu lub cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych

z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo”³³. Zakaz tortur został wyrażony także w art. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności³⁴. „Treścią art. 3 jest wprowadzenie zakazu poddawania człowieka traktowaniu sprzecznemu z naturą godności ludzkiej, w szczególności powodującego cierpienia fizyczne i (lub) psychiczne, co można określić ogólnie jako zakaz maltretowania. Zakaz ten odnosi się zarówno do karania (rozumianego jako nakładanie sankcji przewidzianych przez prawo), jak i do wszelkich form faktycznego traktowania,

a regionalizmem, [w:] *Czy istnieje minimalny standard praw człowieka? Kulturowe i cywilizacyjne uwarunkowania statusu jednostki*, (red.) A. Preisner, Lublin 2013, s. 248.

²⁹ Art. 233 Konstytucji RP.

³⁰ Art. 40, *ibidem*.

³¹ P. Kuczmą, *Prawa człowieka w zarysie*, Polkowice 2011, s. 64.

³² Określenie definicji tortur w Kodeksie karnym, dostęp: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/okre%C5%9Blenie-definicji-tortur-w-kodeksie-karnym>

³³ Art. 1 ust. 1 Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanicznego lub poniżającego traktowania albo karania z dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz. U. 1989 nr 63 poz. 378).

³⁴ Art. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. 1993 nr 61, poz. 284).

powodujących - bezpośrednio lub pośrednio - takie skutki i pozostających w sferze odpowiedzialności państwa (władz publicznych)³⁵.

Zakończenie – postulaty *de lege ferenda*

Obecny stan prawny w zakresie możliwości użycia przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej przez uprawnione podmioty stwarza liczne zagrożenia dla obywateli. Przede wszystkim należy zaznaczyć, iż paralizator posiada pośredni charakter na tle środków przymusu bezpośredniego, gdyż nie można go zaliczyć ani do grupy środków stosunkowo bezpiecznych, łagodniejszych, jak np. kajdanki, techniki obezwładniania, kaftan bezpieczeństwa, do których polskie służby posiadają bardzo szerokie uprawnienia, ani zrównać

z bronią palną. Skutek śmiertelny zastosowania tasera jest bowiem częstszy niż w przypadku zastosowania łagodniejszych środków przymusu, ale znacznie rzadszy niż w sytuacji użycia broni palnej. Należałoby zatem rozważyć kwalifikację prawną paralizatorów, które aktualnie znajdują się w zamkniętym katalogu środków przymusu bezpośredniego – narzędzi, właściwości, których cechy mogą wyrządzić jednostce obrażenia, pogorszyć stan zdrowia, jednak nie są one tak niebezpieczne, jak tasery³⁶. Zrównanie zasad użycia, procedur postępowania przy stosowaniu wszystkich dostępnych środków przymusu budzi wątpliwości. Ponadto brak jakichkolwiek ustawowych gwarancji ochrony konstytucyjnej wolności i nietykalności osobistej jednostki w postaci np. określenia ram czasowych dla użycia paralizatora, natężenia użycia tegoż środka, zakazu kilkukrotnego rażenia paralizatorem napastnika budzi największe obawy. W poszczególnych ustępach art. 25 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej ustawodawca zawarł bowiem pewne zasady stosowania środków przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej, jednakże są one niewystarczające dla ochrony zdrowia i życia ludzkiego³⁷.

Przepisy ustawy zdawkowo określają zasady użycia paralizatora określając, iż nie używa się tasera wobec osób, w stosunku do których zostały użyte inne, ściśle określone środki³⁸, nie celuje się w głowę napastnika³⁹ oraz „przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej używa się w celu krótkotrwałego obezwładnienia osoby lub wykorzystuje się w celu krótkotrwałego obezwładnienia zwierzęcia, jeżeli użycie innych środków przymusu

³⁵ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Tom I, Komentarz do artykułów 1-18, (red.) L. Garlicki, Warszawa 2010, s. 96.

³⁶ Art. 12 ust. 1 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.

³⁷ Art. 25, *ibidem*.

³⁸ Art. 25 ust. 3, *ibidem*.

³⁹ Art. 25 ust. 4, *ibidem*.

bezpośredniego jest niemożliwe albo może okazać się nieskuteczne”⁴⁰. Należałoby w przepisach doprecyzować owe „krótkotrwałe obezwładnienie osoby”. Jest to zadanie o tyle trudne, gdyż narzucenie odgórnej normy czasu użycia paralizatora jest kłopotliwe. Jedynie uprawniony podmiot w czasie rozwoju wydarzeń i obserwacji osoby, wobec której należy zastosować taser, jest w stanie ocenić, jak długo należy użyć środka. Wpływ na działanie paralizatora mają nawet takie czynniki, jak grubość ubrania napastnika. Jednakże ustanowienie maksymalnego czasu rażenia paralizatorem w przepisach ustawy powinno zostać rozważone.

Istotnym problemem jest również fakt, iż w obowiązujących przepisach prawa użycie paralizatora musi być opisane w notatce służbowej przez uprawnionego jedynie wtedy, gdy skutkiem zastosowania środka było zranienie osoby lub wystąpienie innych widocznych objawów zagrożenia życia lub zdrowia tejże osoby albo jej śmierć⁴¹. Jednak w przypadku użycia broni palnej uprawniony jest zobowiązany sporządzić oraz przekazać osobie przełożonej notatkę bez względu na skutki zastosowania⁴². Nałożenie na uprawnione do użycia paralizatora podmioty obowiązku przekazania przełożonemu szczegółowej notatki z zastosowania tasera przy jednoczesnym obowiązku spoczywającym na przełożonym, polegającym na analizowaniu użycia pod względem legalności

oraz zasad prawidłowości, mogłoby przyczynić się do wpływu na rozważniejsze i przede wszystkim zgodne z obowiązującymi przepisami stosowanie paralizatorów przez służby ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Analiza problematyki możliwości użycia środków przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej prowadzi do konkluzji, iż zmiany w obowiązujących przepisach ustawy są niezbędne dla ochrony konstytucyjnie gwarantowanych dóbr jednostki – życia, zdrowia, wolności i nietykalności osobistej. W związku z tym możliwe do zaproponowania *de lege ferenda* są dwie opcje zmian. Pierwsza to rozważenie umieszczenia paralizatorów w regulacji zrównanej z bronią palną, która objęta jest odrębnymi przepisami ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, niż pozostałe środki lub w regulacji odrębnej - pomiędzy środkami przymusu a bronią palną łącznie z chemicznymi środkami obezwładniającymi⁴³. Podniosłoby to status paralizatorów do rangi nadzwyczajnego środka przymusu bezpośredniego zważając na specyficzne, niebezpieczne cechy. Taki układ byłby odpowiedni i logiczny z uwagi na kwalifikowanie taseroów i miotaczy gazu obezwładniającego jako rodzaje broni przez ustawę o broni i amunicji. Natomiast drugą możliwość stanowi rozbudowanie ustawowej regulacji dotyczącej

⁴⁰ Art. 25 ust. 2, *ibidem*.

⁴¹ Art. 51 ust. 1, ust. 2 pkt 1 i ust. 4, *ibidem*.

⁴² Art. 51 ust. 1 i ust. 2 pkt 2, *ibidem*.

⁴³ Art. 45, *ibidem*.

paralizatorów o tak istotne kwestie, jak ramy czasowe ich stosowania, odrębne zasady, którymi powinien kierować się uprawniony podmiot oraz wprowadzenie ustawowych zakazów m.in. kilkukrotnego, następującego raz po razie użycia paralizatora wobec napastnika i określenie newralgicznych obszarów ciała napastnika, w które zakazuje się celować (zgodnie z art. 25 ust. 4 obecnie jest to tylko głowa napastnika)⁴⁴. Ponadto należałoby również rozważyć zmianę w materii ustawowych zakazów dotyczących użycia paralizatorów, a zatem poszerzyć katalog osób wobec których użyto już pewnych środków przymusu. Obecnie zakaz ten dotyczy osób, w stosunku do których użyto następujących środków: kajdanek, kaftana bezpieczeństwa, pasa obezwładniającego oraz siatki obezwładniającej⁴⁵. Z uwagi na charakter środków, ich intensywność oraz potencjalne ryzyko negatywnych następstw łącznego zastosowania zasadne wydaje się być poszerzenie tego katalogu przynajmniej o chemiczne środki obezwładniające oraz środki pirotechniczne o właściwościach ogłuszających lub ośniewających. Nałożenie się na siebie oddziaływania środków tak intensywnie wpływających na możliwości percepcji oraz układ nerwowy człowieka jest zdecydowanie niebezpieczne. Dodatkowo uwidacznia się pewne kuriozum w przepisach ustawy, bowiem łączyć ze sobą nie wolno użycia chemicznych środków obezwładniających w postaci ręcznych miotaczy substancji obezwładniających, plecakowych miotaczy substancji obezwładniających, granatów łzawiących oraz innych urządzeń przeznaczonych do miotania środków obezwładniających z przedmiotami przeznaczonymi do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej, natomiast przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej z pełnym katalogiem chemicznych środków obezwładniających już wolno stosować łącznie.

Obawy budzi również nadmierne rozdysponowanie możliwości używania paralizatorów przez dziewiętnaście uprawnionych podmiotów. Ustawodawca powinien rozważyć ograniczenie katalogu uprawnionych⁴⁶. Z uwagi na charakter oraz właściwości paralizatorów tak szerokie przyznanie uprawnień do ich użycia zwiększa ryzyko negatywnych w skutkach zastosowań środka. Krąg podmiotów uprawnionych do stosowania przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej powinien ulec ograniczeniu zgodnie z ustawowymi zadaniami, który dany podmiot realizuje. Zwiększanie standardów prawnych wpływa na bezpieczeństwo obywateli.

⁴⁴ Art. 25 ust. 4, *ibidem*.

⁴⁵ Art. 45 ust. 3, *ibidem*.

⁴⁶ Art. 2, *ibidem* oraz ustawy statuuje poszczególne podmioty.

***Paralizator elektryczny w służbach ochrony bezpieczeństwa
i porządku publicznego – zwyczajny czy nadzwyczajny
środek przymusu bezpośredniego?***

Martyna Kaczmarczyk

O autorze

Absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Pracuje nad rozprawą doktorską z zakresu konstytucyjnych gwarancji wolności i nietykalności osobistej jednostki, praw człowieka i prawa policyjnego.

Zainteresowania naukowe: prawo konstytucyjne, prawa człowieka, bezpieczeństwo, kryminalistyka i kryminologia.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6169-9466>

Streszczenie

Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego jest jednym z podstawowych zadań władz publicznych. W tym celu wyspecjalizowane podmioty zostały wyposażone w katalog prawnych możliwości oddziaływania na konstytucyjnie gwarantowane swobody jednostek, m.in. w środki przymusu bezpośredniego. Wśród tych narzędzi i właściwości znajdują się przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej, powszechnie zwane paralizatorami lub taserami. Możliwość ich stosowania przez uprawnione służby budzi liczne kontrowersje i obawy społeczne. Celem artykułu jest zaprezentowanie niejasności oraz niebezpieczeństw, jakie za sobą niesie obecna regulacja stosowania paralizatorów oraz przedstawienie wniosków *de lege ferenda*, nad którymi niezbędna jest dalsza debata i zmiany prawne w materii środków przymusu bezpośredniego.

Słowa kluczowe

Środki przymusu bezpośredniego, paralizator elektryczny, wolność i nietykalność osobista, bezpieczeństwo, służby bezpieczeństwa i porządku publicznego.

***Electric stun gun in security and public order services
- ordinary or extraordinary measure of direct coercion?***

Martyna Kaczmarczyk

Summary

Protection of security and public order is one of the basic tasks of public authorities. To this specialized entities have been equipped with a catalog of legal possibilities of influencing constitutionally guaranteed freedoms of individuals, including direct coercive measures. Among these tools are objects designed to incapacitate people using electricity, commonly referred to as stun guns or tasers. The possibility of using them by authorized services raises numerous controversies and social concerns. The purpose of the article is to present the ambiguities and dangers of the current regulation of the use of electric stun guns and the presentation of *de lege ferenda* applications, over which further debate and legal changes are necessary in the matter of direct coercive measures.

Key words

Direct coercive measures, electric stun gun, freedom and personal inviolability, safety, public security and order services.